ОЛЕНА ПИШКО,
кандидат педагогічних наук,
завідувач лабораторії суспільно-
гуманітарної освіти,
доцент кафедри методики
викладання і змісту освіти РОІППО

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВІДЗНАЧЕННЯ ДНЯ ЗАХИСНИКІВ І ЗАХИСНИЦЬ УКРАЇНИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

З метою вшанування мужності та героїзму захисників незалежності і територіальної цілісності України, військових традицій і звитяг Українського народу, сприяння подальшому зміцненню патріотичного духу у суспільстві Указом Президента України «Про День захисників і захисниць України» від 14.10.2014 року № 806/2014 із змінами, внесеними згідно з Указом Президента від 28.07.2023 № 455/2023, встановлено День захисників і захисниць України – свято, яке щорічно відзначається 1 жовтня.

День захисників і захисниць України нероздільно пов'язаний з розвитком війська та військових традицій. Традиції в житті суспільства і окремої людини відіграють важливу роль. На їх основі створюються моральні ідеали, принципи, переконання і норми, які визначають стосунки між людьми і ставлення громадян до своєї держави. У свою чергу, ставлення людини до країни уособлюється у таких поняттях, як «Вітчизна», «Батьківщина», а найвищим проявом любові до рідної землі є готовність боронити її ціною власного життя.

Сучасні захисники територіальної цілісності та незалежності України зберігають і примножують таку святу військову традицію, як традиція військового товариства. Військове братство – морально-правова норма взаємовідносин між військовослужбовцями у військових колективах, яка суттєво впливає на їх згуртованість і боєздатність. Формами прояву військового товариства є взаємовиручка в бою, взаємодопомога в навчанні та службі, вшанування пам'яті загиблих товаришів тощо. Бойові традиції, що народилися у давні часи, протягом усієї історії України постійно розвивалися та наповнюються новим змістом новими поколіннями захисників Батьківщини.

З огляду на гібридний характер війни на сході нашої держави ми відзначаємо День захисників і захисниць України у широкому розумінні. Маємо сьогодні говорити про те, що захисниками і захисницями України є не лише військовослужбовці, а й усі громадяни, які своєю сумлінною професійною і громадською діяльністю забезпечують економічний, гуманітарний, освітній й інформаційний захист держави. Активного розвитку набув волонтерський рух, до якого залучилися чимало українців і українок як у межах нашої країни, так і за кордоном. Нерідко ціною власного життя вони допомагають українській армії, доставляючи до місця призначення технічне оснащення, харчі, теплі речі, амуніцію, ліки. Вражає масштаб їхньої діяльності на допомогу пораненим воїнам АТО, сім'ям учасників АТО, родинам вимушених переселенців з Криму та територій охоплених

війною. Ці люди стали мирними воїнами і надійними захисниками Батьківщини, а їхня діяльність – зразком самовідданості та патріотизму.

Історична довідка

У 2023 році Україна вперше відзначатиме День захисників і захисниць 1 жовтня. Це свято відзначається в Україні на державному рівні від 2014 року на вшанування мужності та героїзму захисників і захисниць незалежності та територіальної цілісності України, військових традицій і звитяг Українського народу, сприяння подальшому зміцненню патріотичного духу у суспільстві.

Від цього року День захисників і захисниць перенесено з 14 на 1 жовтня у зв'язку з переходом Православної церкви України та Української греко-католицької церкви на Новоюліанський стиль календаря. Адже це свято збігається з Покровою Пресвятої Богородиці, що не випадково.

1 жовтня церкви східного обряду відзначають свято Покрови Пресвятої Богородиці. Його суть – ідея заступництва Божої Матері над християнами. Свій початок свято бере з IX століття: у Константинополі під час служби у Влахернській церкві блаженний Андрій удостоївся явлення Богородиці. Вона простягла свій покров над людьми в знак того, що дає їм свій захист.

Вшанування Пресвятої Богородиці Покрови – захисниці від ворогів має глибоке коріння і в Україні. Ця традиція прийшла до Русі з Візантії разом із запровадженням християнства у 988 році. Князь Ярослав Мудрий збудував у Києві церкву на Золотих Воротах як вияв вдячності Богові і Пресвятій Богородиці. 1039 року він віддав народ Русі під опіку Божої Матері. Князь Володимир Мономах писав, що перемогам над половцями завдячує Богові і заступництву Пречистої Діви Марії.

Традиція вшанування Покрови як покровительки українського війська перейшла від руських князів до козацтва. Свято Покрови Пресвятої Богородиці було одним з найголовніших свят козаків, за що воно отримало другу назву – Козацька Покрова. Тоді ж виник новий тип ікони – «Козацька Покрова», де під омофором Богородиці зображуються українські ієрархи, гетьмани і козаки. Також саме на свято Покрови козаки проводили ради, на яких вибирали нового гетьмана або членів старшини. Вшанування козаками Покрови позначилось і на топоніміці території їхнього проживання – сьогодні багато сіл в Україні носять назви «Покровка», «Покровське», «Новопокровка».

Значного поширення культ Покрови набув і в Українській козацькій державі – Гетьманщині. Найактивніше будівництво церков та іконописання, пов'язане з Покровою, припадає на добу гетьманування Івана Мазепи. Через шанобливе ставлення українського козацтва свято у свідомості народу воно почало асоціюватися з такими поняттями, як військова честь, звитяга, мужність, захист кордонів і рідної землі, побратимство.

У XX столітті козацькі традиції найяскравіше наслідувала Українська повстанська армія. Символічним днем утворення УПА вважається 14 жовтня 1942 року. УПА діяла до вересня 1949 року, після чого реорганізована у збройне

підпілля, яке діяло до початку 1960 років. УПА – єдина військова сила у Другій світовій війні, яка визначала стратегічною метою своєї боротьби створення незалежної Української держави, відповідно боротьба розгорталася проти усіх держав, що намагалися завадити цьому.

УПА будувалася за принципами регулярної армії: мала Головний військовий штаб та штаби військово-територіальних одиниць, офіцерські школи, військово-польову жандармерію, медичну службу, власну систему звань і нагород. За час діяльності через лави УПА пройшло понад 100 тисяч осіб. За участь у повстанському русі чи його підтримку каральними органами СРСР було репресовано понад півмільйона осіб.

Діяльність УПА була логічним продовження попередніх періодів розвитку українського визвольного руху, тобто національної революції 1917–1920-х років, підпільно-бойової діяльності Української військової організації та Організації українських націоналістів 1920–1930-х років. З іншого боку, продовженням боротьби УПА у формі ненасильницького опору став дисидентський рух 1960-х років і національно-демократичне відродження кінця 1980-х – початку 1990-х років.

Вояків УПА об'єднувала ідея захисту України від зовнішнього і внутрішнього ворога й утворення незалежної України. Їхня головна перевага – наслідування бойових традицій українських воїнів, відвага, мужність і звитяга. Постановою Української Головної Визвольної Ради від 30 травня 1947 року було визнано 14 жовтня 1942 року Днем постання УПА та встановлено святковим днем УПА.

Сьогодні Збройні Сили України переживають глибокі зміни – реформування системи управління та матеріально-технічного забезпечення й переозброєння. Не менш важливим є процес осучаснення воєнно-ідеологічної підготовки особового складу ЗСУ в умовах протидії збройній та інформаційній агресії: визначення нових ідеологічних і світоглядних орієнтирів духовності військовослужбовців; формування ідей вірності Українському народу; посилення ідеологічної складової патріотичного виховання особового складу та підтримка у нього високого морального духу; виховання у військовослужбовців почуття особистої відповідальності за захист Вітчизни. Ідейне виховання в Збройних Силах має спиратися не на радянські, а на автентичні військові традиції Українського народу щодо захисту кордонів і безпеки своєї землі від зовнішнього ворога, оскільки українці – нащадки воїнів-русичів, козаків, січових стрільців і вояків УПА.

Мета проведення заходів, присвячених Дню захисників і захисниць України:

- виховання здобувачів освіти в дусі військових традицій Українського народу;
- формування громадянина-патріота;
- акцентування уваги на тяглості військових і обрядово-побутових традицій Українського народу;
- розширення і поглиблення національно-громадянських і військово-патріотичних уявлень і знань.

Рекомендації щодо форм, методів і прийомів проведення

Обираючи місце, форми, методи та прийоми проведення заходів, педагогам слід враховувати вікові особливості учнів та можливості забезпечення класу (закладу освіти) технічними засобами навчання.

Рекомендовані *форми проведення*:

- екскурсії до місць пам'яті, пов'язаних із військовою звитягою Українського народу;
- дискусійні майданчики;
- урок-презентація «Україна – мати. Вмій її захищати»;
- урок з елементами історичної реконструкції;
- «круглий стіл» з питань вивчення воєнно-політичної історії України та історії українського війська;
- відео-урок з обговоренням;
- аукціон історичних ідей;
- відкритий мікрофон;
- віртуальна подорож / екскурсія.
- урок-реквієм, присвячений захисникам рідної землі, їхнього бойового подвигу;
- конкурс плакатів «Героям слава!».

Орієнтовна тематика заходів

Під час підготовки матеріалу та вибору форми заходу рекомендуємо приділити особливу увагу таким питанням: тяглість українських військових традицій від давнини до сьогодення; гідне вшанування бойового подвигу, звитяги, самовідданості громадян, які присвятили своє життя служінню Українському народу; посилення суспільної уваги та турботи про захисників рідної землі; збереження та розвиток національних військових і обрядово-побутових традицій; популяризація серед української молоді військової справи та здорового способу життя, фізичної культури. У зв'язку з цим пропонуємо орієнтовну тематику заходів:

- «В єдності наша сила».
- «З відданістю Україні в серці».
- «Українські звитяжці. Історична подорож у часі. Славетні імена України».
- «Нині – вільна й незалежна Україна-ненька. Її ревно захищають нові козаченьки».
- «Ніхто, крім нас!».
- «Бійці невидимого фронту: снаряд чи слово?»
- «Тісніше станьте, сильні духом, під прапором одним».
- «Україна у моєму серці».
- «Волонтер – мирний воїн».
- «Берегиня чи амазонка? Жіноче обличчя війни».
- «Національна самоідентичність і народні традиції українців».
- «Історії героїв АТО: «Ми боремося за українську землю».
- «Мужність і відвага крізь покоління».

Корисні інтернет-покликання

1. Брусний С. Брати по духу і зброї. Про дружбу козаків і татар. URL: http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/15/31684/.

2. Громенко С. Як козаки з кримськими татарами від турків Крим боронили. URL: http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/08/15/144019/.

11. Пагіря О. Нескорені. Чому українські повстанці не стали нацистськими та совєтськими колаборантами. URL: http://tyzhden.ua/History/62077.

13. Патриляк І. Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. URL: http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/05/8/142834/.

14. Патриляк І. УПА була більш «робітничо-селянською», ніж радянські партизани. URL: http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/10/14/59049/\.

Солодько П. Берестечко. Екскурсія музеєм «Козацькі могили». URL: http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/07/10/45334/.

Українське козацтво у XX-XXI сторіччі URL: http://vijsko.milua.org/i3.htm

5. Хундерт З. Запорожці як фактор політичної боротьби в Речі Посполитій. URL: http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/12/23/140453/.

6. Черкас Б. Козаки на Балтиці. Як запорозькі «чайки» воювали проти шведів. URL: http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/10/10/137416/.

7. Чухліб Т. Українці, які не дали туркам захопити Європу. Три несхожі долі. URL: http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/17/108588/.